

УДК: 37.013.43:159.293

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Соломка Е.Т.

*Ужгородський національний університет, кафедра педагогіки і психології, м. Ужгород***Ключові слова:** професійна культура, педагогічна культура, ціннісно-мотиваційна домінанта, професійно значимі сенси

Вступ. Впровадження у навчальний процес загальноосвітніх шкіл, професійних і, зокрема, вищих закладів освіти України новітніх педагогічних технологій є обов'язковою умовою інтелектуального, морального, естетичного і творчого розвитку особистості. Сучасне суспільство нових інформаційних технологій значною мірою зацікавлено в особистостях, здатних самостійно і активно діяти і приймати рішення, гнучко адаптуватися до змінних умов життя.

Тому поняття „розвиток” стає стрижневим поняттям педагогічної науки в обґрунтуванні педагогічного процесу, спрямованого на задоволення потреб і інтересів особистості, і визначає сутність вимог до організації процесу навчання у різних закладах освіти.

Заслугує на увагу думка І.А.Зязюна, що „розвиток індивідуальних якостей дитини без формування у неї здатностей до реалізації своїх особливостей в умовах реального ринкового, жорсткого і жорстокого світу, і здібностей до подальшого саморозвитку себе як особистості, може стати для окремих учнів глухим кутом, шляхом у нікуди. Прагнення просто розвивати індивідуальність дитини є для неї справжньою „ведмежою послугою” [8,]. Тому прилучення учнів і студентів до науки – до її найважливіших результатів і, якоюсь мірою, до процесу наукового пізнання – є однією із загальнонавчальних функцій загальної та професійної освіти.

Щодо студентів вищих навчальних закладів, то важливим завданням в процесі їх фахової підготовки є прилучення останніх також і до професійної культури.

Мета роботи. У статті викладаються окремі теоретичні орієнтири, на яких має будуватися це розкриття.

Результати досліджень та їх обговорення. Можна цілком погодитися із С.О.Сисоевою, що сучасному постіндустріальному суспільству потрібні люди, які здатні до самостійного мислення, самореалізації, як професійної, так і особистісної, які вміють об'єктивно оцінити свої здібності і можливості, прагнуть до самовдосконалення, вміють долати перешкоди. Сучасні молоді люди вже добре розуміють, що їм потрібні знання, практичні й інтелектуальні уміння для самоствердження і самореалізації у житті [18].

Враховуючи „базові” творчі якості особистості не тільки учнів, а й студентів, що виділяються дослідниками як пріоритетні для майбутнього працевлаштування і формуються у процесі їх творчого розвитку, є необхідним для формування у них професійної культури.

Слушною є думка Г.О.Балла, що „гуманізація професійної освіти передбачає надання переваги особистісному началу над вузько професійним” [1].

Погоджуємося і з тим, що аналізуючи у психологічному аспекті професійну діяльність і, тим паче, життя професіонала як цілісність, варто зосередитись саме на розгляді останнього як особистості [1].

Дослідники констатують, що „сьогодні йдеться не просто про вдосконалення професійної підготовки, а саме про різнобічний розвиток особистості, який забезпечує високий ступінь трудової активності, заповзятливості, мобільності й адаптивності до економічних, виробничих і соціальних вимог, що швидко змінюються” [12]. Гуманістична, особистісна орієнтація професійної підготовки передбачає приділення головної уваги ціннісно-мотиваційній домінанті особистості, котра визначає спрямованість останньої, зокрема професійну.

Відповідно, у визначенні цілей професійної освіти „на перший план виходять ціннісно-сміслові орієнтири професійної діяльності”, так само професійна орієнтація підлітків має передбачити, крім іншого, їх ознайомлення з „психологічними і етико-смісловими моделями професійної діяльності” [3].

Це призводить до того, що дедалі актуальнішою стає проблема духовності професіонала, її психологічного змісту, механізмів її становлення [14, 15].

Особистість є тією духовною мірою, якою „основними мотиваційно-смісловими регуляторами її життєдіяльності стають найвищі людські цінності” [6].

Для молоді людини є дуже важливим „увияти майбутню професійну діяльність у світлі високих сенсів, щоб вона набула значущості й цінності у власних очах” [8].

Погоджуємося з думкою більшості дослідників, що гуманістична орієнтація передбачає і володіння особистістю професійними знаннями, вміннями і навичками. Наголошується на їх ролі як засобів, інструментів реалізації спрямованості особистості [19]. У цій інструментальній ролі знання, вміння і навички доповнюються стратегіями творчої діяльності [10], а також зусиллями волі. Крім того у системі засобів, про які йдеться, підвищується питома вага тих, які забезпечують професійне і особистісне самовдосконалення.

Ціннісно-мотиваційна домінанта, про яку вже йшлося, разом з інструментальними властивостями, що концентруються навколо неї, утворюють цілісну особистісну якість, провідну для певної професії (або групи споріднених професій), і саме на розвиткові цієї якості слід зосереджувати основні зусилля в освітньому процесі.

Стосовно будь-яких професій звертається увага на необхідність розрізнення „фахівців, які володіють методами, засобами, техніками своєї справи (цьому в основному навчають у вузах), і професіоналів, які володіють крім того цінностями, ідеалами і взагалі цілісною професійною культурою [17, с.102]. Втім, саме студентів вузів слід у першу чергу прилучати до професійної культури; водночас професійна культура має виступати для них органічною складовою культури загальнолюдської.

Як вважає Н.Крилова, „...якість освіти залежить передусім від такої важко помітної, але надзвичайно важливої якості, як культура педагога...” [7, 21].

Дане твердження про педагогічну культуру поширюється на викладачів, що здійснюють таку освіту, та її організаторів, і про прилучення до педагогічної культури тих, хто здобуває безперервну освіту. Насамперед, звичайно, за педагогічними спеціальностями, але й за іншими також – адже педагогічна культура є складовою найрізноманітніших видів професійної культури.

Педагогічна діяльність вимагає тривалої професійної підготовки і висуває особливі, досить високі вимоги до особистісних якостей працівника, передусім до розвитку певних властивостей мотивації та самосвідомості, соціального інтелекту й соціальної компетентності. За своїм характером педагогічний фах є типовою професією соціального типу, а його особливе призначення полягає в тому, що він орієнтований на спілкування з іншими людьми, що навчаються, змінюються, розвиваються, очікують допомоги в складних процесах особистісного розвитку, освіти і професійної підготовки.

Ситуації та проблеми педагогічної діяльності особистості передбачають наявність у представників цієї професії соціальної відповідальності, потреби у взаємодії, вербальних і соціальних здібностей, емоційності й активності у розв’язанні різноманітних проблем тощо. Кожна високорозвинена професійна діяльність є наче пронизана педагогічними цінностями, які великою мірою визначають професіоналізм працівника. Водночас педагогічна освіченість є суттєво важливою для всіх професіоналів, включно з тими, що не пов’язані безпосередньо з навчанням і вихованням, а їхня успішність є повноцінною тільки за умови розвитку і віддачі своєму середовищу певних професійно значимих сенсів. Педагогічна освіта й підготовка в майбутньому ставатиме все необхіднішою в різноманітних професійних середовищах [11, 16].

Особливого значення у становленні соціальної зрілості особистості вчителя за сучасних умов набуває поєднання фундаментальної освіти, відповідної професійно-педагогічної діяльності, з практичним оволодінням останньою, формуванням необхідних практичних умінь та навичок. Високий професіоналізм соціально зрілого вчителя у багатьох сферах духовного та суспільного життя, з одного боку, свідчить про різнобічний розвиток особистості, а з іншого - допомагає ефективніше працювати за спеціальністю, підвищувати якість педагогічної діяльності.

Людина (для вчителя це особливо важливо) стає культурною не тільки в плані приналежності до культурних здобутків професії та найближчого суспільного оточення, вона стає й суб’єктом людської культури взагалі.

У свідомості багатьох ще зберігається і панує старий класичний спосіб мислення, що виходить з необхідності засвоєння студентами певної сукупності знань, вмінь і навичок і, відповідно, на їх основі – соціального досвіду попередніх поколінь.

Прихильники такого підходу вважають, що саме таким чином у навчально-виховному процесі здійснюється формування професійної культури та професійне становлення. Але існує й інша точка зору, що розглядає професійне становлення як входження в культуру і самовизначення в ній. При цьому культура розуміється не лише як сукупність матеріальних і духовних цінностей, а як, напри-

клад, вважає Л.І.Міцик, розглядаючи професійну культуру педагога, „являє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій та якостей особистості, універсальних способів пізнання і гуманістичної технології педагогічної діяльності [9]. Можна погодитися з В.Ф.Орловим, який вважає, що такий „...варіант культурологічного підходу створює умови для самовизначення студентів, визначення спрямованості розвитку їх професійної культури” [13].

Погоджуємося з Л.П.Вовк у тому, що до складників „педагогічної культури” можна віднести ерудованість, володіння методами роботи, стиль стосунків з людьми, врахування у своїй поведінці умов мікроклімату, вміння брати на себе відповідальність, визначати шляхи, тенденції виробничої проблеми, толерантно, доброзичливо ставитись до творчості інших. Педагогічна культура передбачає дотримання етичних норм. Як керівник, так і підлеглий у процесі виробничої діяльності культивують своїм прикладом шанування праці та праце-

любних людей, принципи правдивості, справедливості, гуманізму і т.ін. [4].

Необхідність формування педагогічної культури майбутнього спеціаліста висуває підвищені вимоги до професійно-педагогічної культури викладача. Передусім сам викладач вищого навчального закладу має бути носієм педагогічної культури. Прилучення ж до останньої передбачає й водночас зміцнює інтелігентність як інтегративну особистісну характеристику, до складу якої входять інтелектуальність, моральність, духовність, громадянськість, професіоналізм. Адекватність цих якостей завданням особистісного розвитку студентів постає передумовою становлення майбутнього вчителя як носія загальної та педагогічної культури.

Висновки. 1. Прилучення студентів до педагогічної культури як органічної складової людської культури має стати одною з провідних цілей підготовки майбутніх педагогів, а також посісти належне місце у системі цілей вищої освіти взагалі.

2. Професійний розвиток особистості має крім іншого визначатися і педагогічною культурою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта. Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: Ліста – М, 2003. – 128 с.
2. Бархаєв Б.П. Психологія підготовки офіцерських кадрів // Вопр. психології. – 1997. – № 1. – С.17-21.
3. Бояринцева А.В. Я – концепція як фактор професіоналізації потенціального підприємця // Педагогіка. – 1995. – № 5. – С.19-24.
4. Вовк Л.П. Педагогічна культура як функція професійної підготовки і професійної діяльності // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Харків, 2002. – Випуск 4. – С.126-129.
5. Зязюн І. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу // Рідна школа, 2000. – № 8. – С.8-13.
6. Краткий психологический словарь: Изд.2-е // Под общ. ред. В.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – М., 1998. – С.46-51.
7. Крылова Н. Как мы можем изменить культурные ценности образования // Народное образование. – 1997. – № 9. – С.20-27.
8. Михеев В.А. Самофутурирование: путь в профессию // Мир психологии. – 1997. – № 3. – С.63-69.
9. Міцик Л.І. Теоретико-методологічні основи професійної підготовки соціального педагога у закладах вищої освіти. Автореф. дис. докт. пед. наук. – К., 1997. – 32 с.
10. Моляко В.А. Психологія рішення школьниками творчих задач. – К., 1983. – С.32-37.
11. Мусатов С.О. Психологія педагогічної комунікації. – Київ-Рівне: Ліста. – М, 2003. – 176 с.
12. Новиков А.М. Возможно ли опережающее образование? // Педагогіка. – 1998. – № 8. – С.15-18
13. Орлов В.Ф. Професійне становлення педагога: теорія і методологія проблеми // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. – Харків, 2002. – Випуск 4. – С. 56-64.
14. Помиткін Е.О. Принцип духовності у підготовці майбутніх професіоналів // Психологія особистісно орієнтованої професійної підготовки учнівської молоді: Наук.-метод. посібник. – К., Тернопіль, 2002. – С.5-15.
15. Пономаренко В.А. Психологія духовності професіонала. – М., 1997. – С.14-21.
16. Психологія праці та професійної підготовки особистості / За ред. П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – Хмельницький, 2001. – С.69-73.
17. Рац М.В. Журналистский цех в современной России // Обществ. науки и современность. – 1998. – № 6. – С.24-27.
18. Сисоева С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Політграфкнига, 1996. – 403 с.
19. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990. – С.41-49.

SUMMARY

PEDAGOGICAL CULTURE AS A COMPONENT OF THE PERSONALITY PROFESSIONAL PROMOTION

Solomka E.T.

The main aim of the article is the theoretic orientation of the high school students to the professional culture. It is established, that the personality professional promotion, is formed, besides, by pedagogical culture.

Key words: professional culture, pedagogical culture, valuable-motivate dominance, professionally important senses